

Vapen, olja eller makt?

En prövning av realistiska och marxistiska teorier på Irakkriget

Abstract

Irakkriget 2003 motiverades med påståenden om att Saddamregimen hade massförstörelsevapen, och att dessa kunde komma att användas mot USA. Vår empiri visar att det fanns skäl att tvivla på detta redan innan kriget började och att det finns skäl att undersöka frågan närmare. Med utgångspunkt i två olika teoretiska perspektiv – realismen och marxismen – undersöker vi i vilken utsträckning fyra olika IR-teorier kan användas för att förklara Irakkriget. Detta görs genom att jämföra teorierna med vår empiri. Graden av överensstämmelse mellan teori och empiri benämner vi *förklaringsförmåga*. De teorier som bedöms ha god förklaringsförmåga är den offensiva realismen samt marxism-leninismen, då båda stämmer överens med centrala delar av den empiri som presenteras. De teorier som bedöms ha svag förklaringsförmåga är den defensiva realismen samt ultra-imperialismen, då deras grundantaganden är oförenliga med empirin.

Nyckelord: Irakkriget, offensiv realism, defensiv realism, marxism, marxism-leninism, ultra-imperialism

Antal ord: 10181

Innehåll

1 Inledning	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.2 Problemformulering.....	1
1.3 Teori.....	2
1.3.1 Realism	2
1.3.2 Marxism	4
1.4 Metod.....	7
2 Resultat	10
2.1 Massförstörelsevapen.....	10
2.2 Olja.....	12
2.3 Imperialism	15
2.4 Hegemoni.....	16
3 Analys	18
3.1 Offensiv realism.....	18
3.2 Defensiv realism	19
3.3 Marxism-Leninism.....	20
3.4 Ultra-imperialism.....	21
4 Slutsats	23
5 Diskussion.....	24
Referenser	25

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den 20 mars 2003 invaderades Irak av en USA-ledd koalition trots protester från det internationella samfundet, i syfte att avsätta diktatorn Saddam Hussein. Det officiella skälet som gavs var att Saddamregimen antingen hade eller försökte producera massförstörelsevapen¹, något som gick i strid med flera FN-resolutioner. Det påstods dessutom att Saddamregimen hade kopplingar till *al-Qaeda*, den islamistiska terrorrörelse som låg bakom attackerna på World Trade Center den 11 september 2001. Man var i synnerhet orolig för att Saddam skulle förse al-Qaeda med massförstörelsevapen som kunde användas mot USA. Att störta Saddam Hussein skulle således vara en del i det krig mot terrorism som president George W. Bush hade förklarat i kölvattnet av 11 september.

Kanske är förklaringen bakom kriget inte riktigt så enkel, inte minst då man efter invasionen inte hittade några massförstörelsevapen eller några bevis för den påstådda kopplingen mellan Saddam och al-Qaeda. Det fanns en utbredd skepsis inför dessa påståenden redan innan invasionen, dels inom den amerikanska underrättelsegemenskapen som haft i uppgift att undersöka dem, men även i bland annat Storbritannien. Detta framgick i en hemligstämplad promemoria som citerade chefen för *Secret Intelligence Service*² när han berättade för premiärminister Tony Blair att ”*Bush wanted to remove Saddam [. . .] But the intelligence and facts were being fixed around the policy.*” Men om det inte fanns några massförstörelsevapen, vad var då den egentliga förklaringen?

1.2 Problemformulering

Det finns en stor mängd forskning på frågan om varför USA invaderade Irak 2003. Vi ämnar inte att göra ytterligare bidrag på denna punkt utan vi vill i stället använda kriget som ett fall för en teoriprovande studie av teorier ur två olika perspektiv på internationella relationer – realism och marxism – som både konkurrerar med och kompletterar varann.

Vårt mål kommer alltså inte vara att *förklara* varför USA invaderade Irak, även om detta kommer att diskuteras med hjälp av både första- och andrahandskällor. Vi intresserar oss i stället för hur väl de valda teorierna stämmer överens med empirin. Vi vill därför undersöka i vilken utsträckning våra valda teorier kan förklara krigets orsaker och utfall. Vår frågeställning är således som följer:

- Hur stark förklaringsförmåga har följande teorier på Irakkriget 2003?
  - Offensiv realism
  - Defensiv realism
  - Marxism-Leninism
  - Ultra-imperialism

---

¹ Kärnvapen, biologiska vapen samt kemiska vapen.

² Storbritanniens utrikesunderrättelsetjänst, även känd som MI6.

1.3 Teori

1.3.1 Realism

Den strukturella realismen lägger stor vikt vid teorier på systemnivå – teorier som utgår från att staters beteende formas av det internationella systemets struktur. En av realismens grundvalar är antagandet om *anarki* i det internationella systemet, i den mening att det inte finns någon överstatlig makt som exempelvis kan avgöra dispyter eller garantera att mellanstatliga avtal följs. Systemets anarkiska struktur och den osäkerhet kring andra staters avsikter som följer leder inte nödvändigtvis till konflikt, men den skapar enligt Levy och Thompson en ”tillåtande miljö” för att krig ska uppstå (2010, s. 28–29).

Ett annat viktigt begrepp inom realismen är *hegemoni*. Hegemoni är en situation där en stat i ett anarkiskt system har så mycket makt att de kan dominera alla andra stater i systemet. För att hindra att hegemoni uppstår menar teorier om *maktbalans* att andra stater kommer att balansera mot en potentiell hegemoni. Detta balanserande kan ske antingen internt, så till vida att andra stater rustar upp för att öka sin egen (militära) makt, eller externt genom alliansbildning. Vilket som är att föredra varierar mellan olika realistiska teorier (2010, s. 38–40).

Två framträdande teorier inom den strukturella realismen är offensiv och defensiv realism, vilka huvudsakligen skiljer sig i sin syn på hur det anarkiska systemet yttrar sig och vilka implikationer det har för staters agerande. Den offensiva realismens grundantagande är att det absolut bästa sättet att bevara den egna statens säkerhet under anarki är genom att tillskansa sig så mycket makt som möjligt på bekostnad av andra stater – en stark stat har större chans att överleva än en svag stat. Målet är således att bli en hegemon, vilket i sin tur uppnås genom en aggressiv, expansionistisk och opportunistisk utrikespolitik, med följderna att systemet präglas av misstänksamhet mellan stater och därmed en skeptisk bild av mellanstatliga samarbeten (Lobell 2010).

Synen på hegemoni varierar dock mellan olika offensiva realister. Enligt Robert Gilpin är det möjligt för en stat att uppnå *global hegemoni* – att bli en hegemon vars makt sträcker sig över hela världen och som således kan skapa ett unipolärt system. Den globala hegemonen tar på sig kostnaden för att upprätthålla världsekonomin och systemets stabilitet samtidigt som de formar systemet på ett sätt som gynnar dem (2010).

John Mearsheimer menar å andra sidan att global hegemoni är omöjligt på grund av geografiska orsaker, inte minst svårigheterna med att projicera makt över världshaven. I stället kan en stat bara uppnå hegemoni i sin egen region, vilket i teorin möjliggör ett system där det finns flera hegemoner. Enligt Mearsheimer är regionala hegemoner dock intresserade att förhindra att hegemoner uppstår i andra regioner än den egna, inte minst då dessa skulle ha tillräckligt mycket makt för att utgöra ett säkerhetshot. Det är därför vanligt att den regionala hegemonen stöttar en potentiell hegemonens rivaler i andra regioner i syfte att skapa en motvikt och på så vis balansera (2010).

Defensiva realister är inte lika fokuserade på makt och håller därmed inte med om att strävan efter hegemoni är det bästa sättet att värna om statens säkerhet. De menar i stället att stater fokuserar på att bibehålla sin plats i det internationella systemet, något som yttrar sig i en återhållsam utrikespolitik. Den aggressiva och expansionistiska utrikespolitik som krävs för hegemoni leder enligt defensiva realister bara till att säkerheten i själva verket minskar, då det leder till att andra stater balanserar. Idén om att åtgärder ämnade att öka en stats säkerhet i stället leder till att säkerheten minskar benämns *säkerhetsdilemmat* (Lobell 2010).

Detta dilemma förklarar hur konflikt kan uppstå mellan två stater trots att ingen av staterna egentligen vill starta krig: De åtgärder som vidtas av den ena staten uppfattas som ett hot av den andra staten, vilket leder till att den andra staten vidtar egna åtgärder som i sin tur tolkas som ett hot av den första staten. Om spiralen fortsätter blir krig till slut oundvikligt (2010).

I stället menar defensiva realister att säkerhetsdilemmat kan undvikas, och därmed att högre nivåer av säkerhet kan uppnås, genom att sträva efter en högre grad av samarbete mellan stater, vilket dessutom illustrerar en syn på mellanstatliga samarbeten som markant skiljer sig från de offensiva realisternas skepsis. Genom att sträva efter att öka vinsterna av att samarbeta och samtidigt öka kostnaderna som följer av att inte samarbeta motiveras stater att komma till multilaterala lösningar som gynnar alla parter (2010).

Den uppenbara följdfrågan är då hur defensiva realister förklarar det faktum att stater faktiskt agerar aggressivt och expansionistiskt trots att det, enligt dem, enbart leder till säkerhetsdilemmat. På den punkten hänvisar de bland annat till inhemska, snarare än strukturella, faktorer – Levy och Thompson skriver att "*[i]f states behave aggressively, it is not because of anarchy-induced systemic pressures but instead because of malevolent leaders, hostile regimes and decision-making pathologies*" (Levy & Thompson 2010, s. 35).

En sådan inhemsk faktor är, enligt van Evera, balansen mellan anfall och försvar. Defensiva realister menar att i krig så har den försvarande sidan ofta ett övertag, så till vida att det är lättare att försvara territorium man redan har än vad det är att erövra fiendens territorium. Detta kan i sin tur tänkas avskräcka stater från expansionism och aggressivitet och därmed minska risken för krig. Om övertaget däremot skulle övergå till den anfallande sidan, exempelvis på grund av teknologiska framsteg, skulle det följaktligen öka risken för krig (2010, s. 35).

Van Evera presenterar ett antal effekter som kan tänkas följa av vad han kallar *offensiv dominans*. Den första av dessa benämns *opportunistisk expansionism* och innebär att stater lockas till att förklara krig på grund av att det vore lätt att vinna. En annan effekt på samma tema är att man står att vinna mer på att slå till först – även om det i regel finns fördelar med att angripa motståndaren innan denne är beredd på det³ skulle ett sådant angrepp ofta kosta mer än vad det smakar i det fall då balansen är till försvarets fördel. Om offensiv dominans råder skulle det med andra ord vara lättare att dra nytta av ett överraskningsangrepp, vilket återigen innebär att det blir mer lockande att förklara krig (Van Evera 1998, s. 7–9).

---

³ Se till exempel Sexdagarskriget, där Israel slog ut det egyptiska flygvapnet innan de ens hann lyfta från sina flygbaser.

En distinktion som måste göras är mellan *preemptive*, *preventive* och *precautionary wars*. Samtliga termer ger uttryck för en idé om att angripa fienden innan fienden hinner angripa en själv, men de innefattar viktiga nyansskillnader, huvudsakligen gällande hur stor sannolikheten är att ett krig bryter ut (Gray 2007).

Ett preemptivt angrepp sker när ett land står inför ett säkert och stundande hot, och av taktiska skäl väljer att gå på offensiven snarare än att invänta fiendens anfall. I ett sådant läge är krig redan ett faktum oavsett hur landet väljer att agera. Det är alltså i själva verket en fråga om självförsvar (2007, s. 8–10). Ett preventivt krig är å andra sidan en förebyggande åtgärd i det avseende att det finns en risk för att det egna landet kommer att bli utsatt för ett hot i framtiden, men att man väljer att anfalla nu snarare än att vänta på ett potentiellt kommande angrepp. Till skillnad från det preemptiva fallet är krig med andra ord ej en säkerhet även om det kan verka sannolikt (2007, s. 11–14).

Det finns en inneboende osäkerhet i preventiva krig – hur säker kan man vara på att det förutspådda hotet faktiskt kommer att uppstå? Preventiva krig är således en fråga om det egna landets tolerans för risk. Ett krig som är *precautionary* kan sägas vara ett preventivt krig där risken att det förutspådda hotet uppstår är låg, samtidigt som ens risktolerans också är låg – antagligen kommer inget hot uppstå, men man inleder ett preventivt krig för säkerhets skull (2007, s. 15).

1.3.2 Marxism

Marxismen är en politisk teori som på många sätt har vidareutvecklats sedan Karl Marx och Friedrich Engels skrev sin materialistiska historieanalys. Det finns på så sätt ingen entydig marxistisk förklaringsmodell inom internationella relationer, men i vår studie syftar vi till all teori under det marxistiska paraplyet som marxism. Som förklaringsmodell inom internationella relationer har dess värde kritiserats på grund av dess alltför stora fokus på ekonomiska faktorer i relation till nationalism, geopolitik och maktbalansteori (Linklater 2013, s. 113).

En motsättning inom marxismen som har stor relevans för vår studie är den mellan ett marxist-leninistiskt⁴ perspektiv på imperialism och Karl Kautskys teori om ultra-imperialism. Denna motsättning inom marxismen används för att fördjupa den marxistiska analysen, vilket därigenom skapar större möjligheter för en jämförelse med realismens förklaringsmodeller. Marxism-leninismen grundar sig på en förståelse av krig som ett instrument av den kapitalistiska eliten som har infiltrerat den statliga makten för att gynna dess intressen (Levy & Thompson 2010, s. 85).

Detta utgör utgångspunkten för den marxist-leninistiska tolkningen av Irakkriget. Imperialism förstås som en nödvändighet för att expandera kapitalismens marknad för utbud och efterfrågan. Olika teoretiker har olika förklaringsmodeller gällande varför kapitalismens överlevnad kräver marknadsexpansion, men alla delar en strukturalistisk uppfattning av att grunden ligger i den inneboende ojämlika fördelningen av resurser inom kapitalistiska länder (2010, s. 87).

---

⁴ Även om inte samtliga marxistiska teoretiker som följer det marxist-leninistiska synsättet på imperialism skulle beteckna sig själva som leninister kommer vi för enkelhetens skull beteckna det alternativa perspektivet gentemot Kautskys ultra-imperialism som sådant.

Vissa betonar ett underskott i efterfrågan på den inhemska marknaden, vilket skapar ett produktionsöverskott och ett tryck på att utvidga marknaden för att fånga upp detta överskott. Andra, däribland Lenin, betonar ett inhemskt kapitalöverskott, där expansionen av marknader på så sätt fyller funktionen av att utöka möjligheterna för kapitalinvesteringar i avsaknaden av tillräckliga inhemska förhållanden för investering. Vidare lägger ett annat perspektiv framförallt vikt på att kapitalismen kräver en oändlig förnyelse av naturtillgångar, exempelvis olja, för att tillgodose sin tillväxt (Levy & Thompson 2010, s. 87).

Rosa Luxemburg bygger vidare på detta med sin teori om hur kapitalismen kräver expansion på grund av den motsägelsefulla relationen mellan kapitalismens oändliga produktionskapacitet relativt de begränsade konsumtionsmöjligheter som systemets ojämlika resursfördelning ger upphov till. Kapitalistisk imperialism med militära medel följer därefter för att undvika ekonomiska kriser. Dessa kriser härstammar ur den inneboende instabiliteten i kapitalismen och kännetecknas av just en diskrepans mellan arbetslöshet och ett överflöd av kapital (Bieter & Morton 2015, s. 108, 110).

I samma mån kan källan till internationell konflikt förstås ur ett marxist-leninistiskt perspektiv utifrån de spänningar i världssystemet som skapas mellan kapitalismens territoriella expansion och stater i samband med att den ojämlika globala fördelningen av resurser förstärks (Bieter & Morton 2015, s. 97; North 2003). För att fördjupa vår teoretiska grund inom marxismen har vi vidare valt att inkorporera ytterligare ett perspektiv på krig som härstammar från Luxemburg. Detta perspektiv kan förstås utifrån keynesianismens logik och innebär ett antagande om att kapitalistiska stater har en hög militärbudget för att stimulera ekonomin i avsaknad av tillräcklig efterfrågan (Levy & Thompson 2010, s. 88).

Detta mönster är särskilt tydligt under lågkonjunkturer och ekonomiska kriser, och kan därigenom liknas vid den leninistiska förståelsen av imperialismens grunder. Skillnaden ligger dock i att den så kallade militära keynesianismen inte nödvändigtvis anser att detta leder till territoriell expansion. Samtidigt visar detta på hur kapitalismen skapar ett behov av krig, eller i alla fall hotet av krig, för att rättfärdiga höga militärspendingar och bota den inneboende instabilitet som leder till en understimulerad ekonomi. På så sätt kan en ökad militärbudget ses som en byggsten på vägen mot krig (2010, s. 88).

Som ett alternativt perspektiv på krig och imperialism har vi valt att använda Kautskys teori om ultra-imperialism. Denna teori grundar sig i ett ifrågasättande av Lenins antagande om imperialism som kapitalismens slutgiltiga stadie och hur det leder till konflikt mellan stormakter. Han presenterar ett alternativt tankesätt om kapitalismens fortlevnad på internationell nivå genom att den kapitalistiska eliten allierar sig med varandra på global nivå för att skydda kapitalet och expansionen av marknader (Bieter & Morton 2007, s. 101).

Kautskys förståelse av imperialism kan liknas vid Marx förståelse av kapitalism. Denna förståelse grundar sig i ett antagande av att konkurrens mellan företag leder till monopol och kartellisering. Med en alltmer globaliserad världsekonomi kommer detta till uttryck på det globala planet genom kapitalets enade exploatering i form av att de stora företagens kartellisering. Ur Kautskys perspektiv manifesterar sig detta vidare i allianser mellan kapitalistiska stater (ICFI 1998).

Kautskys ultra-imperialism kan alltså i sin renaste form förstås som förbundet av en kapitalistisk allians på global nivå, både mellan stater eller företag, som gemensamt exploaterar stater utanför den kapitalistiska kärnan (ICFI 1998). Vidare får imperialism på så sätt sitt slutgiltiga uttryck i fred mellan kapitalistiska stater, och att kapitalismens marknadsexpansion främst sker genom frihandel (Holloway 1983, s. 324).

Detta står i kontrast med det marxist-leninistiska perspektivet på imperialism. Lenin ställde sig strikt emot möjligheten av denna form av långsiktiga kapitalistiska allianser på grund av ojämlikheten i ekonomisk utveckling och fördelningen av resurser mellan stater, vilket enligt honom bara leder till konflikt. Denna skiljelinje grundar sig dock i ett samförstånd om relationen mellan kapitalismen och internationell politik. Både marxism-leninismen och ultra-imperialismen grundar sig på att det internationella systemet av stater inte kan separeras från kapitalismen. Staters utrikespolitik kan alltså inte förstås utan en analys av kapitalet (Levy & Thompson 2010, s. 86).

Skillnaden mellan de två perspektiven är att marxism-leninismen betonar det inhemska kapitalets makt, medan ultra-imperialismen betonar det transnationella. Vidare är det ur denna förståelse av det internationella systemet som de två olika teoriernas skilda perspektiv på krig och samarbete kan förstås. Skiljelinjerna mellan marxism-leninismen och ultra-imperialismen blir ännu tydligare utifrån en skala på statens autonomi gentemot kapitalet (Holloway 1983, s. 330–331).

Marxism-leninismen betonar kapitalets makt över staten och anser på så sätt att den beslutsfattande makten inte har mycket autonomi gentemot kapitalet. Därav förståelsen av krig som ett instrument för den kapitalistiska eliten. Å andra sidan ger ultra-imperialismen den beslutsfattande makten mer autonomi (1983, s. 330–331). Denna definition av autonomi sträcker sig dock inte längre än på den statliga nivån. Ur det ultra-imperialistiska perspektivet ger stater upp sin autonomi på den internationella nivån till förmån för alliansen av kapital (Holloway 1983, s. 326).

För att kontextualisera både Lenin och Kautskys teorier är det viktigt att notera att de formulerades runt första världskriget och samtidigt som de europeiska stormakternas koloniala expansion i Afrika och Asien. Kriget formade deras tankar om kapitalismens framtid. Lenin såg det som en kapitalistisk kris som öppnade upp för en socialistisk revolution medan Kautsky såg möjligheten till ny slags kapitalism i form av ultra-imperialism (ICFI 1998).

1.4 Metod

Som vi nämnde i problemformuleringen är syftet med denna studie inte att förklara Irakkriget, utan i stället att undersöka i vilken utsträckning olika teorier om internationella relationer stämmer överens med vad som faktiskt skedde. På så vis vill vi angripa problemet från andra hållet, det vill säga genom att leta efter data som ger stöd för de valda teorierna snarare än att försöka förklara datan i sig. Med andra ord är studien teoriprovande, inte teorikonsumerande.

Vi kommer därför att granska material som behandlar kriget och undersöka i vilken utsträckning det stämmer överens med dessa teorier. Graden av överensstämmelse mellan teori och empiri benämner vi *förklaringsförmåga*, då vi anser att en teori vars påståenden stämmer med empirin kan betraktas som ett tecken på att man har kunnat förklara utfallet. Det betyder däremot inte att teorin på något sätt har bevisats stämma – ett sådant åtagande vore praktiskt taget omöjligt.

Här bör noteras att vi betraktar "*saknar förklaringsförmåga*" som ett lika vetenskapligt fullgott svar som "*god förklaringsförmåga*" då det förstnämnda utgör en tydlig falsifikation. Då krig är ett oerhört komplext fenomen vore det osannolikt att tro att man skulle kunna hitta en enda uttömmande förklaring, även i fall där empirin stämmer överens med teorin och dessutom inte kan förklaras av andra konkurrerande teorier. Det är desto lättare att avfärda en hypotes som inte stämmer överens med datan. I och med att graden av överensstämmelse mellan hypotes och empiri är en bedömningsfråga kommer det oundvikligen att finnas ett mått av subjektivitet. Det är därför viktigt att sträva efter att bedömningarna görs på så lika villkor som möjligt.

Man bör också ha i åtanke att vår studie enbart behandlar ett fall. Även om någon av teorierna har en hög grad av överensstämmelse med empirin är det inte säkert att studiens resultat är allmängiltiga. Förslagsvis borde studien därför återskapas med andra fall samt med fler teoretiska perspektiv – en teori som har god förklaringsförmåga i många fall kan rimligtvis antas kunna uttala sig om andra liknande fall, men en sådan slutsats vore ovetenskaplig att dra baserat på ett enda fall.

Målet med att återskapa studien på andra fall vore förslagsvis att skapa ett index eller liknande sammanställning över hur bra olika teorier förklarar olika krig. Detta skulle i sig kunna utgöra ett större bidrag till den kumulativa forskningen än vad enbart denna specifika studie skulle göra. I den mån detta skulle göras i framtiden kan detta sägas vara en pilotstudie – vad Jack Levy benämner en *plausibility probe* – för metoden snarare än ett värdefullt bidrag på egen hand (Levy 2008).

Som nämndes i bakgrundsavsnittet fanns en uppfattning redan innan kriget om att USA ville avsätta Saddam oberoende av huruvida hans regim faktiskt stöttade al-Qaeda eller hade tillgång till massförstörelsevapen. Implikationen av en sådan uppfattning är att det finns en "verklig orsak" som kan blottläggas, och det är någonting som redan har forskats kring. Detta kan naturligtvis utgöra ett värdefullt bidrag till studien men måste samtidigt betraktas som andrahandskällor och att de därför i varierande utsträckning kommer att vara tendentiösa. Att studien behandlar två olika perspektiv kan i någon mån tänkas balansera detta, så till vida att en tendentiös källa från ett håll kan komma att motsägas av en tendentiös källa från det andra hållet.

Egentligen hade det varit att föredra att enbart studera förstahandskällor och dra egna slutsatser utifrån dessa, men ett sådant åtagande vore oerhört tidskrävande. Att förlita sig på andrahandskällor blir således ett nödvändigt ont och hänsyn bör därför tas för att säkerställa att den empiri som presenteras är så objektiv som möjligt. En text som skrivits ur ett realistiskt perspektiv kommer av uppenbara skäl att presentera bevis som talar för att en realistisk förklaring är den riktiga. Detta gör att studien blir sårbar för anklagelser om att den vilar på cirkelbevis.

Ett sätt att kringgå detta problem är att betrakta studien som en utvärdering av de förklaringar som presenteras. Studiens syfte är som redan nämnts inte att hitta en förklaring till varför Irakkriget bröt ut, utan i stället att undersöka hur väl olika teorier kan användas för att förklara empirin.

Som objekt för vår fallstudie är Irakkriget 2003 intressant inte minst på grund av sin motsägelsefulla natur. Å ena sidan var det ett mellanstatligt krig, vilket både realismen och marxismen har mycket att säga om. Å andra sidan fanns det ett antal stora skillnader jämfört med den historiska bilden av mellanstatliga krig. Historiskt sett har krig ofta skett mellan länder som varit geografiskt närbelägna varann. Den defensiva realismen belyser exempelvis specifikt att stora geografiska avstånd medför en avtagande nivå av hot, och följaktligen en lägre risk för krig.

Ett undantag till detta har varit koloniala krig, men även där har kolonialmakten haft geografiska intressen. USA hade inget uttryckt intresse av kolonisering i stil med europeiska stormakter under 1700- och 1800-talen. Irak tycks inte ha utgjort ett reellt säkerhetshot mot den amerikanska staten på det sätt som Tyskland gjorde under världskrigen, och inte heller var det en skådeplats för en maktkamp mellan två supermakter, som fallen med Korea och Vietnam.

Traditionella förklaringsmodeller i form av kolonialisering eller en önskan om att avvärja ett säkerhetshot tycks således saknas, även om sådana motiv kan komma att blottläggas under studiens gång – de traditionella IR-teorierna formulerades trots allt inte med 2000-talets unipolära system i åtanke, och det är således inte omöjligt att det krävs ett visst mått av ”översättning” innan gamla teorier kan appliceras på nya problem.

Vad det mynnar ut i är en studie med spår av *most/least likely*-design. Realismen talar om makt och säkerhetshot, men USA var långt mäktigare än Irak och något trovärdigt hot är svårt att hitta, vilket gör att en realistisk förklaring inledningsvis verkar osannolik.

Om en trovärdig koppling kan göras mellan empirin och någon av de realistiska teorierna trots detta skulle det tala starkt för teorin i fråga i och med falllets ogynnsamma natur. Ett imperialistiskt motiv som kan förklaras med hjälp av marxismen är vid första anblick mer sannolikt trots avsaknaden av ett explicit kolonialintresse, men det är likväl något som måste granskas närmare.

En anledning till att stormakter historiskt sett har koloniserat avlägsna länder är för att säkra tillgången till naturresurser. Irakkriget är knappast ett fall av kolonisering i dess historiska mening men kanske kan något slags kolonialintresse ändå urskönjas då Irak har stora oljereserver, något som USA visade intresse för redan i invasionens inledande skede.

Man kan alltså förvänta sig att det finns en rimlig marxistisk förklaring då det förefaller vara ett gynnsamt fall, men om det visar sig finnas aspekter som marxismen trots detta inte kan förklara vore det ett stort slag mot dess trovärdighet i frågan.

I nästa kapitel kommer fyra olika förklaringsmodeller till Irakkriget att presenteras. Den första av dessa handlar om Iraks påstådda massförstörelsevapen. Detta är den officiella förklaringen som användes av USA för att rättfärdiga kriget, men som redan noterats finns det goda skäl att tvivla på denna. Likväl presenteras den för att ge en helhetsbild av frågan samt demonstrera behovet av de alternativa förklaringsmodeller som sedan diskuteras. De två nästkommande förklaringarna – olja och imperialism – följer ett marxistiskt perspektiv medan den sista förklaringen utgår från realismen och handlar om hegemoni.

När samtliga av dessa tänkbara förklaringar har presenterats följer en analysdel där de ställs mot de fyra teorierna som diskuterades i studiens teoridel. Syftet med detta är att utvärdera teoriernas förklaringsförmåga för Irakkriget. Här bör man återigen notera att förklaringarna hämtats från andrahandskällor och därmed redan har en teoretisk vinkling. Till sist kommer slutsatserna från analysdelen att i korta drag summeras och på så sätt ge ett tydligt svar på studiens frågeställning.

2 Resultat

2.1 Massförstörelsevapen

I inledningen nämndes att Irak antingen hade eller försökte producera massförstörelsevapen samt Saddamregimens påstådda kopplingar till al-Qaeda som orsaker till att USA valde att förklara krig. Det officiella syftet med kriget var därmed att preemptivt, eller preventivt, neutralisera regimen innan Saddam fick möjlighet att använda sina massförstörelsevapen mot USA. Att man påstod detta råder det ingen tvivel om. Den 5 februari 2003, en månad innan invasionen, presenterade USA:s utrikesminister Colin Powell inför FN:s säkerhetsråd vad man menade var tydliga bevis för att Irak både hade tillgång till massförstörelsevapen och kopplingar till al-Qaeda (US Department of State 2003).

Mycket av dessa bevis härstammade från vad som då var en så kallad *National Intelligence Estimate (NIE)*, en rapport som publicerades av USA:s underrättelsegemenskap i oktober 2002. Rapporten konstaterade genom ett antal slutsatser att Irak hade tillgång till både kemiska och biologiska vapen samt att de arbetade för att bygga ut sin förmåga att tillverka dessa samt förmågan att tillverka kärnvapen. Rapporten är däremot mindre säker på huruvida Saddamregimen skulle vara villig att förse al-Qaeda med vapen, vilket var en av hörnstenarna bakom de påstådda kopplingarna till terroristorganisationer (NIE 2002).

Trots att rapporten till stor del författats av bland annat CIA och NSA presenteras dock även ett alternativt perspektiv signerat *Bureau of Intelligence and Research* en, del av den amerikanska underrättelsegemenskapen som enbart arbetar med underrättelseanalys och inte bedriver någon form av spioneri på egen hand. Där anges bland annat följande:

The Assistant Secretary of State for Intelligence and Research (INR) believes that Saddam continues to want nuclear weapons [. . .] The activities we have detected do not, however, add up to a compelling case that Iraq is currently pursuing what INR would consider to be an integrated and comprehensive approach to acquire nuclear weapons [. . .] (s. 9).

Det fanns med andra ord goda skäl för att vara skeptisk till de bevis som Colin Powell presenterade inför FN:s säkerhetsråd, och det flera månader innan kriget bröt ut. En förklaring som ändå förespråkats av somliga, bland annat statsvetaren Robert Jervis, är att det fanns en genuin oro i Bushadministrationen för att Saddamregimen hade massförstörelsevapen och att det uttalade syftet med kriget var sant utifrån informationen som fanns att tillgå. Enligt Jervis kunde detta härledas till den amerikanska underrättelsegemenskapen, som i hans mening hade försett administrationen med dålig information (Butt 2019, s. 255).

I och med att INR hade invändningar mot den gängse uppfattning som presenterades i NIE redan i oktober 2002 så är det alldeles för ensidigt att beskylla underrättelsegemenskapen för krigets utbrott. Kanske skulle en mer övertygande förklaring vara att den information som hade kunnat förhindra invasionen aldrig nådde beslutsfattarna i Bushadministrationen, och att de enbart baserade sina farhågor på

information som talade för att Saddam hade eller kunde tillverka massförstörelsevapen. En sådan tolkning skulle bidra med en tillräcklig förklaring för Bushadministrationens beslut att förklara krig och samtidigt bibehålla idén om att beslutet grundade sig i en faktisk oro för Saddamregimens tillgång till massförstörelsevapen. Ett preventivt – eller preemptivt, beroende på tidshorisonten – krig för att motverka eller förhindra ett hot mot USA:s säkerhet är en förklaring som gemene man kan ta till sig. Även om ett sådant hot aldrig fanns i verkligheten utan enbart baserades på underrättelsegemenskapens tillkortakommanden så kan administrationen knappast klandras för att agera i nationens säkerhet.

Å andra sidan finns det bevis som tyder på att Irakkriget inte var följden av en regering som enbart ville skydda sitt land men som styrdes av missvisande information. Ahsan I. Butt (2019) presenterar en rad olika bevispunkter som talar för att Bushadministrationens interna uppfattning av hotbilden skilde sig markant från den som de framförde i syfte att rättfärdiga kriget.

Enligt Butt ansåg den amerikanska underrättelsegemenskapen så sent som i början av 2002 att Irak inte utgjorde ett hot och att de saknade förmågan att tillverka massförstörelsevapen (2019, s. 256), vilket går tvärtemot den bedömning som man presenterade i NIE i oktober samma år och som Bushadministrationen använde i sin retorik. I sin text citerar Butt statsvetaren Chaim Kaufmann, som säger att *”the threat assessments that President George W. Bush and his administration used to justify the war against Iraq were greatly exaggerated, and on some dimensions wholly baseless”* (2019, s. 257).

Den som ändå vidhåller att Irakkriget kan förklaras som ett preventivt krig för att motverka ett framtida säkerhetshot i form av massförstörelsevapen möts enligt Butt av ytterligare problem. Ett av dessa presenterades redan i inledningen av denna text och kan bäst representeras av den promemoria där den brittiske underrättelsechefen berättade att *”[. . .] the intelligence and facts were being fixed around the policy.”* Detta styrks vidare av vittnesmål från anställda inom CIA⁵ (2019, s. 259).

Butt belyser också att Paul Wolfowitz, USA:s biträdande försvarsminister, ordagrant beskrev att massförstörelsevapen var *”the one issue that everyone could agree on”* när det kom till att vinna stöd för Irakkriget (2019, s. 257). Det är med andra ord uppenbart att det finns mer att säga, oberoende av huruvida det fanns en faktisk oro kring massförstörelsevapen.

---

⁵ Däribland Paul R. Pillar, en av underrättelseofficerarna som deltog i framställandet av den NIE som publicerades i oktober 2002.

2.2 Olja

Vad var då den egentliga orsaken till kriget? En populär alternativ förklaring utgår från marxistiska teorier och argumenterar för att USA:s beslut att invadera Irak till stor del motiverades av att säkra tillgången till landets oljereserver. USA:s intresse för olja kan förstås dels utifrån dess ekonomiska samt militära vikt, och dels utifrån dess roll i den globala maktpolitiken.

Olja ses av många som den viktigaste tillgången för ekonomisk tillväxt, både genom dess funktion som bränsle och genom dess subsidiära produkter (Lehmann 2019, s. 429). En möjlig indikation på USA:s intentioner i Irak är att ett av de första stegen som vidtogs under invasionen var att ockupera viktiga oljefält. Man valde dessutom att försvara oljeministeriet i Bagdad, till skillnad från andra regeringsbyggnader i staden (Paul 2007, s. 52).

På grund av hur den globala oljemarknaden fungerar – alla transaktioner förs på en öppen marknad mellan köpare och säljare – är det dock för reduktionistiskt att påstå att USA:s intresse för Irak enbart handlade om att få tillgång till oljan för statens egen vinning. En annan tänkbar förklaring är att man ville säkra tillgången till oljan för att kunna öppna upp för den globala marknaden. Genom att därefter öka den irakiska oljeproduktionen med hjälp av utländska investeringar skulle i sin tur det globala oljepriset minska, vilket skulle gynna USA som världens största oljeimporterande land. Statistik tyder dessutom på att den absoluta majoriteten av amerikanska lågkonjunkturer sedan andra världskriget har föranletts av just höga oljepriser (Muttitt 2018, s. 322–323).

Irak hade vid denna tidpunkt världens näst största oljereserv och relativt låga produktionskostnader (Hinnebusch 2007, s. 121). USA:s energidepartement uppskattade därmed att den irakiska oljan skulle tillgodose ungefär hälften av det totala oljebehovet i USA (Gill 2005, s. 13). Data visar på att både de globala och inhemska oljepriserna steg i slutet av 1990-talet och 2000, fram tills att de sjönk 2001. Dock ska det påpekas att oljepriserna fortsatte stiga även efter invasionen och nådde sin topp i samband med finanskrisen 2008 (EIA 2021; Macrotrends 2021a). Om USA:s mål med Irakkriget var att sänka oljepriserna för att gynna dess ekonomi var det utan tvekan ett misslyckande.

Det stigande oljepriset kan vidare sammankopplas med den lågkonjunktur som USA upplevde 2001, även om den också föranleddes av att IT-bubblan sprack samt låga investeringsnivåer. Effekten av krisen var höga nivåer av arbetslöshet och kraftigt fallande kapitalvinster. Effekten på BNP var dock relativt mild och lågkonjunkturen såg sitt slut vid årsskiftet. Paul beskriver denna lågkonjunktur som en kris för kapitalets hegemoniska status i USA som även sammanträffade med en rad olika politiska kriser, däribland 9/11 (Paul 2007, s. 66–67; Amadeo 2021).

I denna studies teoridel gjordes kopplingen mellan lågkonjunkturer och en ökad militärbudget. Data visar just på att USA:s militära spendering började öka år 2001 i samband med lågkonjunkturen efter att ha legat på ungefär samma totala nivå i över 10 år (Macrotrends 2021b). Om man antar att det finns ett samband mellan olja och beslutet att invadera Irak, uppenbarar sig dessutom en koppling mellan de stora företagens intressen och Bushadministrationens utrikespolitik, som byggde på användandet av militära medel i syfte att främja statliga intressen (Bieter & Morton 2015, s. 116).

Denna koppling mellan materiella intressen och amerikansk utrikespolitik kan exemplifieras med hjälp av vicepresident Dick Cheneys kopplingar till den privata sektorn samt hans investeringar. Cheney var en av de ledande figurerna bakom Irakkriget, men innan han blev vicepresident var han VD för oljeföretaget Halliburton, som han sedan behöll aktier i efter att han tillträdde sin post i Bushadministrationen. Halliburton var ett av de oljeföretag som gavs kontrakt för oljeutvinning i Irak efter invasionen. Andra medlemmar av den politiska eliten, exempelvis försvarsminister Donald Rumsfeld, hade också kopplingar till både olje- och vapenindustrin (Bieler & Morton 2015, s. 119–121).

Vidare beskriver Bieler och Morton hur amerikanska olje- och vapenföretag har en ekonomisk och strukturell länk med regeringen genom de protektionistiska medel som staten erbjuder. Den amerikanska staten är deras största kund, och staten kan genom krigföring försäkra företagets fortlevnad (2015, s. 119–121). Denna länk mellan regeringen och vapenindustrin kan kopplas till en större institution i form av det så kallade militärindustriella komplexet. Bieler och Morton påpekar hur förståelsen av denna länk är nyckeln till att förstå den amerikanska utrikespolitiken och dess militaristiska natur (2015, s. 117).

Även om den amerikanska staten har ett intresse av att hålla nere oljepriserna för att gynna den egna ekonomin så har oljeföretagen, och till ännu större del vapenföretagen, ett motsatt intresse av att hålla dem uppe. Genom att upprätthålla konflikten i mellanöstern driver man upp oljepriserna, och därmed stiger vinsten för samtliga OPEC-länder och oljeföretag. På grund av pågående konflikter används dessa pengar sedan bland annat för att köpa vapen. Således skapas en spiral av instabilitet som leder till fortsatt konflikt och högre oljepriser. I samband med kopplingarna mellan den amerikanska staten och både olje- och vapenföretagen, ligger krig således i statens intresse (Bieler & Morton 2015, s. 122).

Det finns alltså å ena sidan tecken på ett amerikanskt kapital som på många sätt kan ha styrt beslutsfattandet i USA. Å andra sidan var det inte bara amerikanska oljeföretag som fick kontrakt för utvinning i invasionens efterdyning – även kinesiska och ryska företag fick en plats runt bordet (Butt 2019, s. 253). Vidare visar Paul på avsaknaden av amerikanska investeringar, både av oljeföretag och annat kapital, i Irak efter invasionen som tecken på hur det amerikanska kapitalet inte använde möjligheten för marknadsexpansion i samband med kriget. Detta kan dock delvis förstås utifrån det kaos som rådde i landet under kriget, vilket minskar för incitamenten för investeringar (2007, s. 59).

Empirin är på så sätt splittrad i detta avseende, då andra hänvisar till de kontrakt som företag som Halliburton, Chevron och Exxon Mobil gavs för att visa på avsevärda amerikanska investeringar i Iraks oljetillgångar (Lehmann 2019, s. 436). Förklaringen till detta kan vara så enkel som att Paul publicerade sin studie innan många av dessa oljekontrakt gavs ut. Enligt Muttitt var det först 2009 som majoriteten av Iraks oljefält låg under privat kontroll. Dessutom erhöll just kinesiska och ryska företag fler kontrakt än deras amerikanska konkurrenter. Muttitt påpekar även, i samtycke med Paul, att avsaknaden av tillräckliga investeringar hade lett till en stagnerande oljesektor i Irak (Muttitt 2018, s. 331–332).

Om internationella företag var de främsta vinnarna av kriget är det ett tecken på hur ett av krigets mål var just att öppna upp Iraks oljetillgångar för den globala marknadens vinning och således minska oljepriserna, snarare än att bara främja amerikanska intressen. Ur ett bredare perspektiv talar detta för ett globaliseringsfenomen i form av ett mer sammansvetsat globalt kapital utan några nationalistiska skiljelinjer. Detta exemplifieras av transnationella sammanslagningar av företag och styrelser, ökat transnationellt kapitalägande samt olika former av strategiska allianser (Bieler & Morton 2015, s. 104–105). En slutsats som skulle kunna dras av detta fenomen är nationalstatens minskade roll i den globala ekonomin, och i förlängningen en förlorad autonomitet i staters beslutsfattande. Ur denna synvinkel var det inte det nationella kapitalet som styrde amerikanska intressen i samband med invasionen av Irak, utan det transnationella (2015, s. 111-112).

Bieler och Morton påpekar dock hur det transnationella kapitalet fortfarande ligger under det nationella rättsliga systemets skydd samtidigt som detta perspektiv ignorerar beslutsfattandet inom stater och den politiska klassdynamiken som styr denna process. I USA representeras denna klassdynamik av dikotomin mellan nationalisterna och globalisterna. Nationalisterna kan kopplas till det militärindustriella komplexet och en unilateralistisk politik ämnad att främja amerikanska intressen styrda av det nationella kapitalet. En stor del av Bushadministrationen utgjordes av nationalisterna. Globalisterna företräder å andra sidan det transnationella kapitalet med syfte att främja frihandel och internationella multilaterala samarbeten, snarare än nationella intressen (2015, s. 104, 114–115).

2.3 Imperialism

En annan marxistisk förklaring är att Irakkriget motiverades av USA:s imperialistiska ambitioner. Roten till dessa kan förstås dels utifrån oljeintresset, men också som en fråga om makt – imperialism kan definieras just som expansion i syfte att extrahera resurser och tillskansa sig politisk makt (Gill 2005, s. 3).

Invasionen av Irak kan ses som en imperialistisk handling av USA på grund av dess syfte av att både stärka dess politiska makt i regionen genom att avsätta Saddam Hussein och att få kontroll över Iraks oljetillgångar. På så sätt är det av vikt att undersöka de imperialistiska motiveringarna bakom invasionen. Det ekonomiska intresset för den irakiska oljan har redan diskuterats, men för att kunna fullt förstå hur oljan kan tänkas ha drivit den amerikanska imperialismen bör även politiska faktorer tas i beaktning (Bieler & Morton 2015, s. 118–119).

En rapport från *National Intelligence Council* från 2004 visar på att det amerikanska intresset i att kontrollera oljetillgångarna delvis låg i dess geopolitiska implikationer i form av säkerhet och politisk makt gentemot andra stater. Oljeintresset kan därmed förstås som en fråga om relativ makt och USA:s vilja att upprätthålla hegemoni i mellanöstern. USA:s imperialistiska agerande kan även förstås utifrån den tidigare nämnda dikotomin mellan nationalisterna och globalisterna inom USA. På grund av nationalisternas dominans inom Bushadministrationen styrdes USA:s utrikespolitik av det nationella kapitalet med ett tydligt intresse av den irakiska oljan, och unilateralism för att främja amerikanska intressen snarare än multilateralism. Relativ makt gentemot andra stater blir således en viktig faktor för nationalisterna (2015, s. 118–119).

Lehmann framför en liknande syn på den relativa maktens vikt i frågan om olja för USA genom att peka på att ett av dess mål var att minska OPEC-ländernas, däribland Saudiarabiens, relativa inflytande på oljemarknaden till förmån för USA genom att privatisera Iraks oljesektor och öppna upp för den globala marknaden. Genom att hänvisa till militärens ockupation av viktiga oljefält och skyddandet av oljeministeriet i Bagdad i invasionens tidiga stadiet visar han vidare på hur ett av USA:s främsta mål var att få kontroll över den globala oljemarknaden och ha inflytande över stora oljeimporterande länders energitillgång (Lehmann 2019, s. 435–436). Detta är källan till oljans politiska makt.

Den tidigare beskrivna vapenhandeln som finansieras av oljepengar är ytterligare en faktor som bidrar till USA:s hegemoniska makt i regionen, genom att både kontrollera tillgången av olja och försäljningen av vapen till oljefinansierade länder. Vi har alltså visat hur en klassisk definition av imperialism passar in på USA:s handlingar i den mån att de har ett intresse av ekonomisk kontroll och extraktion av resurser. Notera dock att finns vissa skiljelinjer i USA:s genomföring av kriget gentemot hur imperialistiska stater historiskt sett agerat, främst då man i Irak inte var intresserade av territoriell expansion (Gill 2005, s. 7). USA:s imperialistiska ambitioner i Irak verkar således ha handlat mer om den ekonomiska kontrollen av marknader och resurser.

2.4 Hegemoni

I den imperialistiska förklaringsmodellen ingick USA:s vilja att upprätthålla hegemoni i mellanöstern, men det förblir en marxistisk teori där hegemonibegreppet definieras i ekonomiska termer, exempelvis i form av den explicita kopplingen mellan resurstillgång och politisk makt.

Carlos L. Yordán bidrar med en alternativ förklaring om hegemoni som uttryckligen grundar sig i den offensiva realismen. Hans förklaring sträcker sig tillbaka till George H. W. Bushs tid som president⁶ och till ett dokument som kallades *Defense Planning Guidance (DPG)*. DPG var ett förslag från USA:s försvarsdepartement rörande hur USA skulle upprätthålla den hegemoni man erhållit till följd av Sovjetunionens fall (Yordán 2006, s. 134).

Vägen framåt, enligt DPG, var genom militär makt. Författarna var skeptiska till internationella organisationer och multilaterala överenskommelser – förmågan att agera unilateralt skulle premieras och utrikespolitiken skulle styras av frågor om makt och USA:s intressen snarare än altruism och idealism. DPG kritiserades hårt både på hemmaplan och av USA:s allierade, och i slutändan valde både George H. W. Bush och hans efterträdare, Bill Clinton, att föra en mer öppen och militärt återhållsam utrikespolitik (Yordán 2006, s. 135–136).

Att DPG skulle visa sig relevant för Bushadministrationen tio år senare är dock inte särskilt överraskande. Dokumentet författades nämligen under uppsyn av Paul Wolfowitz, och på uppdrag av Dick Cheney, som då var USA:s försvarsminister (Butt 2019, s. 273). I *National Security Strategy (NSS)* från 2002 återkommer många av de tankar som presenterades i DPG om att använda militär makt för att säkerställa amerikanska intressen: Man skriver att *"it is time to reaffirm the essential role of American military strength"* och att *"our forces will be strong enough to dissuade potential adversaries from pursuing a military build-up in hopes of surpassing, or equaling, the power of the United States"* (NSS 2002, s. 29–30).

Idén med att bygga upp sin militära makt för att avskräcka andra stater från att ens försöka mäta sig med USA låter väldigt mycket som den offensiva realismens idé om hegemoni. Enligt Yordán är det alltså detta – USA:s strävan efter att uppnå och upprätthålla hegemoni, snarare än en genuin oro för massförstörelsevapen – som är den huvudsakliga förklaringen till Irakkriget (Yordán 2006, s. 143).

Det innebär ej att preemptiva eller preventiva krig inte ryms i Yordáns förklaringsmodell. Tvärtom noterar han specifikt att Bushadministrationen uttryckte en villighet att agera preemptivt i syfte att skydda USA, inte minst mot stater med massförstörelsevapen (2006, s. 145). Detta nämns explicit i NSS:

We will disrupt and destroy terrorist organizations by defending the United States, the American people, and our interests at home and abroad by identifying and destroying the threat before it reaches our borders [. . .] we will not hesitate to act alone, if necessary, to exercise our right of self-defense by acting preemptively against such terrorists [. . .] (NSS 2002, s. 6).

---

⁶ George H. W. Bush var far till George W. Bush och var USA:s president mellan 1989–1993.

Notera att inget specifikt hot identifieras. I stället presenterar man en strategi ämnad att preemptivt försvara amerikanska intressen ”*at home and abroad*”. Detta tolkar Yordán som att Bushadministrationen har för avsikt att motverka stater som kan tänkas utveckla förmågan att hota amerikansk *hegemoni*, inte bara USA:s säkerhet (Yordán 2006, s. 144). Att förklara krig mot Irak var enligt Yordán ett sätt för USA att utöka och bevara sin hegemoniska makt över det internationella systemet genom att preventivt oskadliggöra potentiella hot innan de kunde ta form.

Ahsan I. Butt presenterar en vidare förklaring på samma tema. Irakkriget var enligt honom inte preventivt utan *performativt*. Hans resonemang är att alla stater har ett intresse av att värna om sin status i det internationella systemet. Status förstås här som relativt, så till vida att det beror på hur aktörer ser sig själva i förhållande till andra aktörer. För att ändra sin status i det internationella systemet måste en stat påverka hur andra stater uppfattar dem (Butt 2019, s. 264).

Hegemoner är särskilt intresserade av status då deras makt över det internationella systemet bygger på andra staters uppfattning, och därmed är de inte bara intresserade av att motverka faktiska hot mot deras territorium utan även potentiella hot mot deras relativa status i systemet (2019, s. 269).

Hegemonens status som supermakt har helt enkelt ett avskräckande syfte gentemot andra aktörer som vill utmana dem på den internationella arenan, lika mycket som deras faktiska militära makt. I ett fall när ett sådant statushot uppenbarar sig, exempelvis efter en förödmjukande internationell incident, kan hegemonen tänkas starta krig. Syftet med ett sådant krig är inte att förhindra något stundande hot, utan i stället att demonstrera sin makt och återta förlorad status (2019, s. 268).

Det är utifrån denna tes som Butt tolkar Irakkriget. 11 september-attackerna utgjorde inget omfattande materiellt hot mot den amerikanska statens makt – USA var lika mäktigt innan attackerna som efteråt – men de utgjorde ett desto större hot mot USA:s internationella status: ”*How much of a superpower could America be if 3,000 of its citizens, residents, and visitors had died in a single day?*” (2019, s. 269)

För att återupprätta hegemoni behövde Bushadministrationen ett krig, men att enbart slå tillbaka mot Afghanistan var otillräckligt. Försvarsminister Donald Rumsfeld ska på kvällen den 11 september ha sagt att ”*we need to bomb something else [other than Afghanistan] to prove that we’re, you know, big and strong and not going to be pushed around by these kinds of attacks*” (2019, s. 270–271).

Irak var i detta syfte ett naturligt val, inte minst på grund av Kuwaitkriget tio år tidigare som många i Bushadministrationen såg som ett misslyckande trots att USA hade segrat – Saddamregimen var fortfarande vid makten, något som utgjorde ett hot mot amerikansk status trots att den inte var ett faktiskt hot (2019, s. 272).

Irakkriget bör alltså enligt Butt förstås som ett sätt att demonstrera USA:s styrka och visa vad som händer med länder som försöker gå emot den amerikanska hegemonin. Det var en uppvisning för resten av världen – Saddamregimen var ett lämpligt offer, inte ett hot som behövde bekämpas.

3 Analys

3.1 Offensiv realism

Centralt för den offensiva realismen är att stater strävar efter makt i syfte att upprätta hegemoni och på så sätt skydda sig själva mot tänkbara hot i ett anarkiskt internationellt system. Att USA efter Sovjetunionens fall var världens enda riktiga hegemon är knappast ett kontroversiellt påstående. Forskare är oeniga om huruvida det går att bli en *global* hegemon eller om vad Mearsheimer kallar för "*the stopping power of water*" omöjliggör ett sådant åtagande. Oavsett om det är möjligt eller ej utesluter det inte att stater kan tänkas sträva efter att uppnå global hegemoni.

Vid första anblick kan det vara svårt att se hur Irak skulle utgöra ett hinder för USA:s strävan efter hegemoni med tanke på den extrema obalans i makt mellan de båda länderna – USA hade trots allt redan tillintetgjort stora delar av den irakiska armén på bara några dagar under Kuwaitkriget tio år tidigare, och som noterats i resultatdelen hade Bushadministrationen goda skäl att tro att Saddamregimen inte hade några massförstörelsevapen.

Nyckeln för en offensiv realist måste därför anses vara den idéströmning som tog fäste redan under George H. W. Bushs tid som president, genom det så kallade *Defense Planning Guidance*-dokumentet. Som nämnts ovan skulle flera av de som deltog i författandet av dokumentet, inte minst Dick Cheney, komma att ha framstående poster under George W. Bush. Att idéströmningen i fråga hade slagit rot i Bushadministrationen var tydligt i och med det ovan nämnda *National Security Strategy*-dokumentet som påtalade vikten av att försvara amerikanska intressen både unilateralt och preemptivt.

Här bör även noteras att Bushadministrationen använder termen *preemptively* till att innefatta även preventiva krig. Som redan påtalats talar bevisen för att man redan innan invasionen visste att Saddamregimen inte hade tillgång till massförstörelsevapen och att det således inte fanns skäl till ett preemptivt angrepp i den strikta bemärkelse som används i denna studie. Däremot finns det utrymme för att ifrågasätta i vilken utsträckning det var ett *preventivt* krig.

Det kan förvisso sägas ha varit preventivt så till vida att det förhindrade Saddamregimen från att någonsin utgöra ett hot mot USA eller mot amerikansk hegemoni, men utifrån de bevis som finns att tillgå tycks risken detta ha varit ytterst liten till att börja med. Kanske bör Irakkriget i stället betraktas som *precautionary* i den mening att man ansåg det säkrare att avsätta Saddam än att utsätta sig för även den minimala risk som hans regim bedömdes utgöra. Slutligen finns det goda skäl att förespråka Butts tes om att det var ett performativt krig avsett att stärka amerikansk status gentemot samtliga medlemmar av det internationella systemet, inte enbart mot Irak.

Oavsett om man beskriver Irakkriget som preventivt, performativt eller bara *precautionary* verkar den offensiva realismen ha mycket god förklaringsförmåga. Detta bör dock tas med ett visst mått av försiktighet på grund av problemet med andrahandskällor som diskuterades i metoddelen, men i och med dessa källors utgångspunkt i material som publicerats av Bushadministrationen kan problemets eventuella påverkan på vår slutsats sägas vara begränsad.

3.2 Defensiv realism

Den defensiva realismen blir lidande i och med att den utgår från att stater vill undvika krig. En defensiv realist skulle argumentera för att aggressivt beteende enbart leder till en ökad, inte minskad, hotnivå på grund av säkerhetsdilemmat, och att det bästa sättet att uppnå säkerhet är genom multilateralism och samarbete. Det kanske stämmer i sig, men det kan knappast förklara varför USA valde att invadera Irak. De bevis som presenterades i resultatdelen talar snarare för att USA *ville* förklara krig, vilket går emot den defensiva realismens grundantagande.

Den defensiva realismen har dock en förklaring till varför stater förklarar krig, i form av inhemska faktorer. I teoridelen diskuterades en sådan faktor i form av balansen mellan anfall och försvar, och effekterna av offensiv dominans. USA hade ett tydligt övertag trots att de skulle befinna sig på offensiven i en invasion, så den offensiva dominansen är att betrakta som ett faktum. Irakkriget skulle därmed kunna förklaras med hjälp av opportunistisk expansionism och idén om att offensiv dominans ökar värdet av preemptiva eller preventiva angrepp, men en sådan förklaringsmodell saknar i nuläget en förklaring för varför man anföll Irak, ett land som till synes inte utgjorde ett hot mot USA.

Om man, som Robert Jervis, menar att kriget motiverades av en reell rädsla för att Saddamregimen hade eller kunde tillverka massförstörelsevapen blir det tydligt varför USA förklarade krig mot Irak, men som resultatdelen visar är det tveksamt att det var fallet. Huruvida det fanns en rädsla för att det kunde ske är naturligtvis svårt att motbevisa, men det finns tillräckligt mycket som talar för att det inte var orsaken till kriget.

Utifrån empirin som presenterats i denna studie är det således svårt att godta en förklaringsmodell som grundar sig på den defensiva realismen trots att åtminstone delar av USA:s agerande kan förklaras med hjälp av tankar om offensiv dominans. Baserat på detta skulle den defensiva realismen kunna sägas ha svag förklaringskraft för Irakkriget, men samtidigt bör man ha i åtanke att den bild som presenterats av teorin är väldigt övergripande. Balansen mellan anfall och försvar är enbart en av de många inhemska faktorer som kan leda till krig, och det är således möjligt att det finns andra aspekter som kan användas för att stärka en defensiv realistisk förklaringsmodell.

Det huvudsakliga problemet som i så fall måste bemötas är varför man ansåg att Irak var ett lämpligt mål. För den offensiva realismen var Irak ett potentiellt hot mot amerikansk hegemoni även om Saddamregimen inte utgjorde ett faktiskt hot mot amerikanskt territorium, men en sådan förklaring kan knappast användas av en teori som motsätter sig idén om att hegemoni leder till säkerhet.

Tills vidare bedömer vi därmed ändå att den defensiva realismens förklaringsförmåga gällande Irakkriget är svag.

3.3 Marxism-Leninism

Marxism-leninismen – och där inkluderat Rosa Luxemburgs teorier – förklarar kapitalistiska staters imperialistiska expansion som ett behov att expandera marknaden och tillskansa sig resurser. Om den främsta drivkraften för USA:s krigföring i Irak antas vara dess oljeintresse får det marxist-leninistiska perspektivet ett stort förklaringsvärde. Invasionen av Irak är ur detta teoretiska perspektiv ett exploaterande krig av en stormakt med imperialistiska ambitioner. Dessa imperialistiska ambitioner ses som inneboende i kapitalismen och arkitekterna bakom dem är den kapitalistiska eliten.

Som empiriskt stöd för detta hittar man kopplingen mellan USA:s utrikespolitiska intressen och den nationalistiska strömningen inom landets beslutsfattande makt. Det militärindustriella komplexet och de stora oljeföretagen kan i det här avseendet ses som att det styrande kapitalet har infiltrerat staten. Resultatdelen visade på hur dessa aktörer gynnas av krig ekonomiskt, vilket förklarar USA:s beslut att förklara krig för att förverkliga dess kapitalistiska mål i stället för att få tillgång till oljan med hjälp av handelsförbindelser.

Enligt marxism-leninismen sker kapitalismens expansion oftast genom militära medel. Militarismens framträdande roll för Bushadministrationens utrikespolitik är en av de största styrkorna i den marxist-leninistiska förklaringsmodellen. Enligt teorin är Irakkriget ett fall av kapitalismens behov av expansion, vilket i sin tur beror på den inhemska ekonomins struktur. Den ojämlika fördelningen av resurser ger upphov till lågkonjunkturer, vilket i sin tur föranleder höga militärspendingar och ett behov av krig.

Det empiriska stödet för detta i upptakten av Irakkriget är till synes relativt stort. USA genomgick en lågkonjunktur 2001 samtidigt som militärbudgeten började öka. I resultatet beskrevs denna lågkonjunktur som en kris för det amerikanska kapitalet, med få investeringsmöjligheter och fallande vinster. Ett sätt som marxism-leninismen förklarar behovet av marknadsexpansion är just på grund av ett kapitalöverskott relativt den inhemska marknaden.

Lågkonjunkturrens generella förklaringsvärde i varför USA invaderade Irak kan dock ifrågasättas i samband med att den ekonomiska nedgången startade två år innan invasionen, och ekonomin återhämtade sig under 2002. Vidare är det svårt att bevisa ett kausalt samband mellan konjunktursvängningen och den ökade militärspendingen i USA 2001.

Som nyvald president förde Bush med sig en mer militarisk agenda som förstärktes i samband med 9/11 och det efterföljande kriget mot terrorism. Detta utgör alltså en mer trolig förklaring till varför USA började spendera mer på sin militär just då. På så sätt kan den militära keynesianismens förklaringsförmåga ifrågasättas, och därigenom även den marxist-leninistiska förklaringsmodellens förklaringsförmåga i allmänhet.

Där marxism-leninismen kanske också fallerar är i dess relativt enformiga förståelse av oljeintresset. Som vårt resultat gällande USA:s imperialistiska ambitioner visade på kan det inte enbart förstås utifrån kapitalismens krafter. USA ville även kontrollera Iraks oljetillgångar på grund av dess politiska implikationer för USA:s hegemoniska status i regionen. Marxism-leninismen är inte lika väl lämpad att analysera frågor om relativ makt som inte grundar sig i en koppling till kapitalismen.

Om imperialismen främst kan förstås som en maktfråga ger det alltså belägg för kritiken av marxism-leninismen om hur stater inte enbart agerar utifrån kapitalistiska krafter. Däremot har marxism-leninismen en viss grad av förklaringsförmåga vad gäller anledningarna bakom kriget på en mer systematisk nivå. Teorin förklarar grunden till internationell konflikt som spänningarna mellan stater och kapitalismens expansion, vilket förstärker den ojämlika resursfördelningen i det internationella systemet. USA:s överlägsna ekonomiska resurser gentemot Irak möjliggjorde en invasion, samtidigt som USA drevs av en vilja av att utöka sina ekonomiska resurser med hjälp av Iraks oljetillgångar. Irakkriget är enligt marxism-leninismen ett tydligt exempel på hur kapitalismens behov av expansion oundvikligen leder till krig, och vi anser därför att dess förklaringsförmåga är god.

3.4 Ultra-imperialism

Den ultra-imperialistiska tolkningen av kriget sätter också oljan i centrum på många sätt. Om det främsta målet med kriget var att öppna upp Iraks oljetillgångar för den globala marknaden och det transnationella kapitalet, vilket skulle gynna alla oljeimporterande länder, går detta i linje med ultra-imperialismen. Det visar just på hur det amerikanska beslutsfattandet i kriget dikterades av en logik som först och främst ville gynna den transnationella kapitalistiska alliansen. Att internationella oljeföretag kan ses som de stora ekonomiska vinnarna av kriget genom att få en majoritet av kontrakten för oljeutvinning stärker detta argument.

Precis som de marxist-leninistiska tolkningarna av kriget menar denna slutsats att kapitalet inte kan separeras från förståelsen av internationell politik. Ultra-imperialismen är dock mindre tydlig i sin redogörelse av länken mellan det transnationella kapitalet och staters utrikespolitik. Teorin utgår från en större grad av statlig autonomi gentemot kapitalet på inhemsk nivå än vad marxism-leninismen gör, men i samband med en alltmer globaliserad världsekonomi kan kapitalet förstås ha vuxit sig så starkt att staters ekonomiska tankesätt viker för dess intressen framför det nationella kapitalet.

Även om nationalisternas dominanta position inom Bushadministrationen tyder på hur det nationella kapitalklassen styrde beslutsfattandet, visar Irakkriget på hur både den amerikanska och internationella oljeindustrin gynnades. Nationalistiska skiljelinjer mellan kapital är på så sätt irrelevanta, vilket ger empiriskt stöd åt ultra-imperialismen.

Det empiriska stödet för en kapitalistisk allians mellan stater är däremot mer splittrat. USA agerade unilateralt utifrån sina egna intressen och sökte genom att kontrollera Iraks oljetillgångar öka sin relativa makt gentemot andra stater, vilket visar på en internationell rivalitet driven av kapitalismen. Samtidigt gynnade detta andra stater genom att sänka oljepriset. Rivaliteten uttrycktes således ej genom krig mellan stormakter, utan genom kapitalets gemensamma exploatering av stater utanför den kapitalistiska kärnan, det vill säga Irak.

Ur Kautskys perspektiv tas den kapitalistiska alliansen mellan stater sitt uttryck i fred för att skydda kapitalet. Utifrån empirin kan man argumentera för att USA försökte säkerställa kapitalismens fortlevnad genom att säkra tillgången till Iraks olja. På grund av dess framstående roll i det moderna produktionssystemet anser vi

att kapitalismens fortlevnad delvis bygger på tillgången till billig olja. Ultra-imperialismen erbjuder således en förklaring för hur USA:s oljeintresse kan förstås. Det faktum att det var just genom krigsföring som USA förverkligade sina kapitalistiska intressen och öppnade upp oljemarknaden försvagar dock teorin då Kautsky menade på att frihandel skulle utgöra kapitalismens främsta medel för exploatering.

Om globalisterna hade haft en mer dominant position i Bushadministration gentemot nationalisterna och tillgången till Iraks olja hade säkrats på fredligt vis hade ultra-imperialismens förklaringsförmåga i detta fall stärkts, men på grund av att krig faktiskt bröt ut måste den anses vara svag.

4 Slutsats

Av de fyra teorier som presenterats anser vi att den offensiva realismen samt marxism-leninismen har bäst förklaringsförmåga, medan den defensiva realismen och ultra-imperialismen har sämre förklaringsförmåga då ett eller flera av deras grundantaganden inte stämmer med empirin.

Den offensiva realismen menar att stater strävar efter makt i syfte att skydda sig mot potentiella hot, och att det slutgiltiga målet är att upprätta hegemoni. Det finns empiriskt stöd för att målet med Irakkriget på ett eller annat sätt var att skydda USA:s hegemoniska position genom att agera unilateralt och preemptivt⁷, och därmed att teorin stämmer överens med empirin.

Marxism-leninismen utgår från att länders agerande styrs av den kapitalistiska elitens intressen – i detta fallet Iraks oljetillgångar – och i vidare bemärkelse kapitalismens behov av expansion. Givet de kopplingar som framstående medlemmar av Bushadministrationen hade till det militärindustriella komplexet och till oljeföretagen finns det tydliga tecken på integration mellan kapitalet och den statliga makten, vilket innebär att teorin stämmer överens med empirin.

Den defensiva realismen brister då den utgår från att krig är ett svar på hot, oavsett om det är upplevt eller reellt. Empirin talar dock för att något trovärdigt hot inte fanns och därmed stämmer inte teorin överens med empirin.

Ultra-imperialismen brister då den menar att kapitalistiska länder kommer att använda sig av frihandel, snarare än krig, för att förverkliga sina intressen. Att Irakkriget var ett krig innebär således att den ultra-imperialistiska teorin inte stämmer överens med empirin.

Som nämnts i metoddelen förväntade vi oss att det marxistiska perspektivet skulle kunna bidra med en trovärdig förklaring då Irakkriget framstod som ett gynnsamt fall för teorin, och så var även fallet. Däremot framstod det vid första anblick som ett icke gynnsamt fall för realismen. Att en trovärdig förklaring ändå kunde hittas är således till realismens fördel.

---

⁷ Även preventivt eller performativt.

5 Diskussion

Ett eventuellt problem med den offensiva realismen är att den inte tar höjd för eventuella inhemska variabler utan helt och hållet förlitar sig på strukturella faktorer. I detta fall är strukturella faktorer tillräckliga för att förklara varför kriget bröt ut, men det förklarar inte varför USA:s utrikespolitik förändrades så drastiskt under George W. Bush jämfört med den multilaterala och återhållsamma politik som man förde på 1990-talet.

De principer som genomsyrade Bushadministrationens utrikespolitik hade redan föreslagits och förkastats av George H. W. Bush i form av DPG⁸. Hade den offensiva realismen varit en uttömmande förklaring hade man inte förkastat dessa principer till att börja med. En vidare frågeställning på ämnet är därmed vad som orsakade denna förändring. Detta kan sannolikt inte besvaras med hjälp av strukturella faktorer och faller således utanför ramarna för den offensiva realismen. Kanske kan man i stället söka sig till den neoklassiska realismen, eller till och med bortom realismen helt och hållet.

Vad gäller den marxistiska förklaringen av kriget ligger kanske det största problemet i dess fokus på ekonomiska faktorer i relation till andra aspekter. Om detta ekonomiska fokus – i vårt fall USA:s oljeintresse – utgör den främsta förklaringsfaktorn missar marxismen andra aspekter som realismen fångar upp. Samtidigt kan man argumentera för att realismen missar aspekter som lämpar sig bättre för en marxistisk analys och att deras förklaringar således kompletterar varandra. En av den marxist-leninistiska förklaringsmodellens styrkor är just dess fokus på inhemska faktorer – kanske skulle förändringar i den kapitalistiska elitens förutsättningar, till exempel lågkonjunkturen 2001, förklara förändringen i utrikespolitiken.

---

⁸ Se sida 16.

Referenser

Abraham, Itty. 2005. "US Imperialism and the Iraq War", *Economic and Political Weekly*, vol. 40, nr. 52 (Dec. 24-30, 2005), s. 5446-5447.

Amadeo, Kimberly. 2021. *The 2001 Recession: Y2K Scare, 9/11 Attack, and Beyond*. The Balance.

<https://www.thebalance.com/2001-recession-causes-lengths-stats-4147962>

(Hämtad 2021-12-03)

Bieter, Andreas & Morton, Adam David. 2015. "Axis of Evil or Access to Diesel? Spaces of New Imperialism and the Iraq War", *Historical Materialism-Research in Critical Marxist Theory*, vol. 23, nr. 2, s. 94–130.

Butt, Ahsan I. 2019. "Why did the United States Invade Iraq in 2003?", *Security Studies*, vol. 28, nr. 2, s. 250–285.

EIA = U.S. Energy Information Administration. *U.S. Crude Oil First Purchase Price*. 2021.

https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=F000000_3&f=A (Hämtad 2021-12-04)

Linklater, Andrew. 2013. "Marx and Marxism", Burchill, Scott & Linklater, Andrew (red.). *Theories of International Relations*. Femte upplagan. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 113-137

Gill, Stephen. 2005. "The "new" imperialism and the war in Iraq", *Conference Papers -- International Studies Association*, s. 1–17.

Gray, Colin S. 2007. *The Implications of Preemptive and Preventive War Doctrines: A Reconsideration*. US Army War College Press.

Hinnebusch, Raymond. 2007. "The US Invasion of Iraq: Explanations and Implications" i *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, vol. 16, nr. 3, s. 209-228.

Holloway, Steven K. 1983. "Relations among Core Capitalist States: The Kautsky-Lenin Debate Reconsidered", *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, vol. 16, nr. 2 (Jun., 1983), s. 321-333.

ICFI = International Committee of the Fourth International. 1998. "Karl Kautsky and "ultra-imperialism" i *Globalization of the International Working Class*.

<https://www.wsws.org/en/special/library/globalization-international-working-class/17.html> (Hämtad 2021-12-13)

- Lehmann, Timothy. 2019. "Honourable spoils? The Iraq War and the American hegemonic system's eternal and perpetual interest in oil.", *The Extractive Industries and Society*, vol. 6, nr 2, s. 428–442.
- Levy, Jack S. 2008. "Case Studies: Types, Designs and Logics of Inference", *Conflict Management and Peace Science*, vol. 25, nr. 1, s. 1–18.
- Levy, Jack S. & Thompson, William, R. 2010. *Causes of War*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Lobell, Steven E. 2010. *Structural Realism/Offensive and Defensive Realism*.
- Macrotrends.net. 2021a. *Crude Oil Prices-70 Year Historical Chart*. <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart> (Hämtad 2021-12-04)
- Macrotrends.net. 2021b. *U.S. Military Spending/Defense Budget 1960-2021*. <https://www.macrotrends.net/countries/USA/united-states/military-spending-defense-budget> (Hämtad 2021-12-03)
- Muttitt, Greg. 2018. "No blood for oil, revisited: The strategic role of oil in the 2003 Iraq War", *International Journal of Contemporary Iraqi Studies*, vol 12, nr 3, s. 319–339.
- NIE 2002 = National Intelligence Council. 2002. *National Intelligence Estimate: Iraq's Continuing Programs for Weapons of Mass Destruction*.
- North, David. 2003. *Into the maelstrom: The crisis of American imperialism and the war against Iraq*. World Socialist Web Site. <https://www.wsws.org/en/articles/2013/03/20/dnre-m20.html> (Hämtad 2021-12-13)
- NSS 2002 = United States. 2002. *The national security strategy of the United States of America*. Washington: President of the U.S.
- Paul, Darel E. 2007. "The Siren Song of Geopolitics: Towards a Gramscian Account of the Iraq War", *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 36, nr. 1, s. 51–76.
- US Department of Defense. 2003. *Remarks to the United Nations Security Council, February 5, 2003*. Author: Colin L. Powell.
- Van Evera, Stephen. 1998. "Offense, Defense, and the Causes of War", *International Security*, vol. 22, nr. 4, s. 5-44.

Yordán, Carlos L. 2006. "America's Quest for Global Hegemony: Offensive Realism, the Bush Doctrine, and the 2003 Iraq War", *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, vol. 110, s. 125–157.